

Jolanta Szymańczak

Biuro Studiów i Ekspertyz Sejmu RP

Polityka państwa wobec sprawców seksualnego wykorzystywania dzieci w Polsce

W artykule przedstawione zostały polskie inicjatywy parlamentarne i rządowe, związane z zapobieganiem wykorzystywaniu seksualnemu dzieci i postępowaniem wobec sprawców przestępstw o podłożu seksualnym.

Na przemoc seksualną jako problem społeczny zwrócono szczególną uwagę w naszym kraju dopiero w po I Światowym Kongresie przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci do Celów Komercyjnych, który odbył się w Sztokholmie w 1996 r.

Zagadnienie to można opisywać w wielu aspektach. Jednym z nich jest niewątpliwie polityka państwa wobec sprawców przestępstw seksualnych. Na politykę tę składa się wiele elementów, w tym:

- obowiązujące przepisy karne (m.in. specyfikacja czynów i wysokość kar, uprawnienia ofiary w procesie karnym),
- praktyka orzecznicza,
- profilaktyka (m.in. podejmowane środki prewencji wobec sprawców),
- działania organów ścigania,
- terapia sprawców (dostępność terapii i jej zakres, obligatoryjność w przypadku sprawców).

Decyzje kreujące politykę państwa zapadają na dwóch poziomach władzy: ustawodawczej i wykonawczej. W przypadku opisywanego problemu Sejm był tym organem, który jako pierwszy dostrzegł jego wagę i potrzebę podjęcia działań zapobiegawczych.

Po Kongresie Sztokholmskim po raz pierwszy przemoc seksualna wobec dzieci stała się odrębnym tematem, który był dyskutowany w **Sejmie II Kadencji** (1993–1997). Na 100. posiedzeniu Sejmu w dniu 7 lutego 1997 r. wiceminister sprawiedliwości, który z ramienia rządu uczestniczył w Kongresie, przedstawił *Informację rządu o problemie wykorzystywania seksualnego dzieci i sposobach przeciwdziałania temu*. Ponadto wiceminister poinformował Sejm o zobowiązaniach, jakie spoczywają na naszym kraju w wyniku przyjęcia przez delegacje rządowe (119 państw, w tym Polski) Deklaracji i Planu działań uchwalonych przez Kongres. Można więc stwierdzić, że zainteresowanie naszego rządu problemem seksual-

nego wykorzystywania dzieci **wyniknęło z inicjatywy społeczności międzynarodowej.**

W Sejmie II Kadencji trwały prace nad projektem uchwały w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci, zobowiązującej rząd do opracowania i przyjęcia programu przeciwdziałania temu zjawisku. Uchwała nie została przyjęta z prozaicznej przyczyny, jaką jest brak czasu – po prostu Sejm skończył swoją kadencję.

Kwestia wykorzystywania seksualnego dzieci, a zwłaszcza specyfikacja przestępstw seksualnych i wysokość kar za przestępstwa seksualne wobec dzieci, była również dyskutowana podczas prac nad ustawami: kodeks karny, kodeks postępowania karnego, kodeks karny wykonawczy, uchwalonymi przez Sejm II Kadencji 6 czerwca 1997 r. Problematyka ta była jednak wyodrębniona z całości zagadnień dotyczących przestępczości.

W Sejmie III Kadencji (1997–2001) sprawami seksualnego wykorzystywania dzieci zajmowała się Komisja Rodziny zarówno podczas tematycznych posiedzeń, jak i konferencji. Komisja zwracała uwagę głównie na szkodliwe dla rozwoju dzieci skutki rozpowszechniania pornografii i przemocy w mediach.

W wyniku prac Komisja uchwaliła kilka opinii i dezyderatów:

- *Opinia dotycząca skutków rozpowszechniania pornografii z 31 marca 1998 r.*, adresowana do Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji;
- *Opinia w sprawie zapobiegania i eliminowania zjawiska wykorzystywania seksualnego małoletnich z 19 maja 1998 r.*, adresowana do Ministra Sprawiedliwości;
- *Dezyderat dotyczący skutków rozpowszechniania pornografii i przemocy z 31 marca 1998 r.*, adresowany do Ministrów: Edukacji Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Sprawiedliwości, Zdrowia i Opieki Społecznej;
- *Dezyderat dotyczący skutków rozpowszechniania pornografii i przemocy z 31 marca 1998 r.*, adresowany do Prezesa Rady Ministrów;

– *Dezyderat dotyczący zapobiegania skutków szerzenia się pornografii z 22 października 1998 r.*, adresowany do Prezesa Rady Ministrów.

Inicjatywy te nie przełożyły się jednak na podjęcie przez rząd określonych działań czy opracowanie programów. Politykę wobec rodziny i dzieci (tzw. politykę prorodzinną) ówczesny rząd prowadził poprzez Urząd Pełnomocnika Rządu ds. Rodziny; opinie i decyzje tego urzędu spotykały się częstokroć ze sprzeciwem różnych środowisk, w tym organizacji pozarządowych działających na rzecz praw dzieci.

Sejm III Kadencji wyraził zgodę na ratyfikację Konwencji nr 182 dotyczącej *zakończonych i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci*, przyjętej w 1999 r. przez Międzynarodową Organizację Pracy. W Konwencji tej prostytucję dziecięcą, handel dziećmi do celów seksualnych oraz pracę dzieci w produkcji materiałów pornograficznych, obok m.in. przymusowego wcielania do armii i udziału w konfliktach wojennych, angażowania do nielegalnej działalności (np. produkcja narkotyków i przemyt narkotyków), uznaje się za najbardziej drastyczne formy pracy dzieci. Konwencja ta została ratyfikowana przez Polskę w 2001 r. (DzU nr 125, poz. 1364).

Zainteresowanie władz publicznych szczegółowym zagadnieniem, jakim jest ściganie i praktyka orzecznicza wobec sprawców przestępstw seksualnych, których ofiarami są dzieci, pojawiło się w **Sejmie IV Kadencji (2001–2004)**. Z inicjatywy Katarzyny Piekarskiej, przewodniczącej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, temat ten stał się przedmiotem prac Komisji. Na wniosek ww. Komisji Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało *Informację Ministra Sprawiedliwości na temat ścigania i praktyki orzeczniczej w sprawach przeciwko pedofilom*, którą Komisja rozpatrzyła 22 lipca 2003 r.

W przedłożonym dokumencie Ministerstwo Sprawiedliwości poinformowało, że dobiegają końca prace nad dokumentem

nazwanym *Narodowy program zapobiegania i przeciwdziałania seksualnemu wykorzystaniu, pornografii i prostytucji oraz handlowi dziećmi i młodocianymi*¹ oraz że dokument ten zostanie przedłożony do uzgodnień międzyresortowych. Według opinii przedłożonej Komisji *dokument ten wprowadza wiele działań, które ciążyłyby nie tylko na ministrze sprawiedliwości, ale na Komendzie Głównej Policji, Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu w zakresie edukacji publicznej, zbierania i wymiany informacji, profilaktyki, pomocy dla ofiar, środków zwalczających dziecięcą pornografię, środków wobec prostytuujących się dzieci i młodzieży, środków zwalczania handlu dziećmi i młodocianymi*².

Komisja Sprawiedliwości i Praw Człowieka, po wysłuchaniu *Informacji* Ministra Sprawiedliwości, uchwaliła 29 lipca 2003 r. *Dezyderat nr 1 w sprawie przeciwdziałania zjawisku pedofilii*, adresowany do Rady Ministrów. Dokument skierowano do tego organu ze względu na fakt, że zwalczanie pedofilii należy do właściwości kilku resortów: sprawiedliwości, spraw wewnętrznych i administracji, zdrowia, edukacji narodowej i sportu. W *Dezyderacie* Komisja zaapelowała do Rady Ministrów o skoordynowanie prac i pilne przesłanie do Sejmu niezbędnych projektów ustaw.

W ocenie Komisji *przestępstwa pedofilii stanowią poważne zagrożenie dla najmłodszych obywateli kraju*. Za najważniejsze postulaty adresowane do organów państwowych uznano:

- poddanie osób skazanych za pedofilię obowiązkowej terapii (farmakologicznej, psychologicznej), która przeciwdziałałaby powrotowi do przestępstwa;
- utworzenie odrębnego rejestru skazanych za pedofilię i narzucenie instytucjom

- zajmującym się dziećmi obowiązku weryfikowania kryminalnej przeszłości kandydatów ubiegających się o pracę;
- wydłużenie terminów koniecznych do zatarcia skazania lub nawet wyeliminowania tej instytucji w przypadkach przestępstw związanych z pedofilią;
- wprowadzenie do szkół i przedszkoli programów edukacyjnych, które zawierałyby profilaktykę wobec wykorzystywania seksualnego;
- szkolenia dla sędziów, prokuratorów oraz policjantów w zakresie problematyki przemocy seksualnej wobec dzieci;
- wprowadzenie wobec skazanych za pedofilię zakazu kontaktu z dziećmi i zbliżania się do miejsc przebywania dzieci, takich jak szkoły, przedszkola itp.;
- podjęcie innych działań zmierzających do zapobiegania aktom pedofilii.

Odpowiedź Prezesa Rady Ministrów na *Dezyderat Nr 1* Komisja rozpatrzyła na posiedzeniu w dniu 11 grudnia 2003 r.³ Poseł, sprawozdawca specjalnej podkomisji powołanej do prac nad przeciwdziałaniem zjawisku pedofilii, tak scharakteryzował odpowiedź Rady Ministrów: *(...). Niestety, zawiera ona w niewielkiej części szczegółowe odniesienie do naszych propozycji. Odpowiedź dotyczy wszystkich postulatów Komisji z ogólną konstatacją, że w obowiązującym stanie prawnym istnieją wystarczające instrumenty do skutecznego przeciwdziałania zjawisku pedofilii i zwalczaniu go, z jednoczesną uwagą, że należy położyć większy nacisk na ich stosowanie w praktyce. Wydaje mi się, że to stwierdzenie nie odpowiada prawdzie. W odpowiedzi rząd zwrócił uwagę na obowiązujący stan prawny oraz na propozycje, które znalazły się w rządowym oraz prezydenckim projekcie nowelizacji Kodeksu karnego*⁴. *Wydaje się, że tylko w części te propozycje*

¹ Z informacji, jakie uzyskała Fundacja „Dzieci Niczyje” w kwietniu 2004 r. prace nad programem zostały wstrzymane.

² Biuletyn Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka 2003, nr 92, s. 3.

³ Biuletyn Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka 2003, nr 115.

⁴ Rozpatrzenie ww. projektów k.k. przez Sejm zaowocowało przyjęciem nowej wersji przepisów: art. 200 – nowa definicja czynności seksualnych z osobą w wieku poniżej 15 lat oraz art. 202 dotyczącego pornografii – wprowadzono penalizację posiadania treści pornograficznych z udziałem małoletniego. Przepisy te obowiązują od 1 maja 2004 r.

odzwierciedlają postulaty Komisji wyrażone w *Dezyderacie*.

Obecny na posiedzeniu Komisji wiceminister sprawiedliwości, broniąc stanowiska rządu, wskazał na złożoność propozycji Komisji, które – wzorem innych państw – powinny być wprowadzone nie poprzez szybkie działanie, które mogłoby się okazać nieroztropne, ale dopiero po przeprowadzeniu odpowiednich analiz, mających na celu rzeczywiste rozeznanie zagadnienia. Zwłaszcza że propozycje te – według jego oceny – zbierają rozwiązania obowiązujące w różnych systemach prawnych i z tego względu nie do końca „przystają” do obowiązującego stanu prawnego. Wiceminister powiedział m.in.: *Stanowisko rządu nie jest negatywne w stosunku do żadnej propozycji Komisji. Myślę, że niedźwiedzią przysługę wyrządzają tej sprawie publikacje, które nieroztropnie interpretują odpowiedź rządu. Zapisaliśmy jedynie, że nie możemy zadeklarować w tej chwili, że te postulaty zostaną w trybie pilnym załatwione w takiej wersji, jaką Komisja zaproponowała w Dezyderacie. Dokument ten zawiera bardzo szczegółowe rozwiązania. Rząd pracuje nad tymi problemami i postara się znaleźć optymalne rozwiązanie, które być może w wielu miejscach będą zbieżne z Dezyderatem, a w innych będą oddawały intencje Komisji.*

Efektem prac Komisji stał się m.in. przedłożony w marcu 2004 r. projekt zmian kodeksu karnego oraz kodeksu karnego wykonawczego (druk nr 2693), dotyczący postępowania wobec sprawców przestępstw o podłożu seksualnym. Jak czytamy w uzasadnieniu: *Proponowane przepisy mają na celu ochronę przed kontynuowaniem działalności przestępczej przez osoby, które z pobudek seksualnych dopuszczają się groźnych przestępstw.* Projektowane przepisy dotyczą określonych działań wobec sprawców przestępstw seksualnych, których ofiarami są dzieci:

- wprowadzenie obowiązku poddania się leczeniu,

- bezterminowy zakaz wykonywania określonego zawodu lub działalności, jeżeli umożliwiłoby to kontakt z dziećmi,
- obligatoryjne badanie psychiatryczne sprawców (pół roku przed opuszczeniem zakładu karnego) w celu oceny efektów przeprowadzonej terapii,
- umieszczanie w leczniczym zakładzie zamkniętym sprawców, którzy po odbyciu kary i terapii w ocenie lekarzy nadal zagrażają porządkowi prawnemu,
- obligatoryjne badanie na obecność wirusa HIV.

Na kolejnym posiedzeniu Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, które odbyło się 30 marca 2004 r., posłowie wysłuchali informacji ministra sprawiedliwości o praktyce wymiaru sprawiedliwości w sprawach o pedofilię.

25 maja br. odbyło się pierwsze czytanie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny i Kodeks karny wykonawczy. Posłanka⁵, prezentująca projekt, na zakończenie swego wystąpienia stwierdziła co następuje: *Wysoka Izbo, zdaję sobie sprawę z tego, że niektóre z tych rozwiązań są kontrowersyjne, ale wydaje mi się, iż jest to minimum, które musimy przyjąć. Przypomnę, że w poprzedniej kadencji Sejmu, gdy wniosłam projekt zmiany Kodeksu postępowania karnego spełniając postulat, aby dzieci molestowane seksualnie były przesłuchiwane tylko raz, także pojawiły się głosy, wątpliwości, czy będzie należycie zagwarantowane prawo oskarżonego do obrony. W tej chwili te przepisy już są i jak informował nas niedawno pan minister na posiedzeniu Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, funkcjonują dobrze. Oczywiście są obszary, gdzie sprawdzają się lepiej, i takie, gdzie gorzej, niemniej jednak postulat, aby dziecko molestowane seksualnie było przesłuchiwane raz jest spełniony w Kodeksie postępowania karnego i pozwala na to, aby uniknąć tych kolejnych przesłuchań, w których dziecko przeżywa po raz kolejny swój dramat.*

Po pierwszym czytaniu projekt został skierowany do Komisji Nadzwyczajnej

⁵ Katarzyna Piekarska, przewodnicząca Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Stenogram z 76. posiedzenia Sejmu, pierwszy dzień (25.05.2004 r.).

do spraw zmian kodyfikacyjnych. Warto w tym miejscu wyrazić nadzieję, że prace nad wyżej omówionym projektem zakończą się wprowadzeniem proponowanych zmian oraz przypomnieć, że właśnie ten Sejm wprowadził dwie, istotne dla ochrony dzieci zmiany przepisów karnych:

- a) od 1 lipca 2003 r. obowiązuje art. 185a kodeksu postępowania karnego, który umożliwia jednokrotne przesłuchanie dziecka – ofiary przestępstwa seksualnego;
- b) od 1 maja 2004 r. obowiązują nowe wersje przepisów art. 200 i art. 202 kodeksu karnego:
 - art. 202 dotyczący pornografii – wprowadza penalizację posiadania treści pornograficznych z udziałem małoletniego,
 - art. 200 wprowadza nową definicję czynności seksualnych z osobą w wieku poniżej 15 lat.

Prawo i Sprawiedliwość w 2002 r. przedłożyło projekt kompleksowych zmian przepisów prawa karnego; generalny kierunek zmian polega na zaostrzeniu kar za popełnione przestępstwa, a uzasadnienie

projektu koncentruje się na krytyce obowiązujących rozwiązań. Projekt ten – według opinii jednego z posłów PiS – jest „blokowany”⁶: od dwóch lat znajduje się w pracach Komisji i podkomisji.

Z kolei zapowiadany przez jednego z posłów PiS projekt nowelizacji kodeksu karnego zaostrzający kary za przestępstwa związane z pedofilią, o czym szeroko informowano prasę w lutym 2004 r., nie znajduje się jeszcze w fazie druku sejmowego, nie ma również informacji o tym projekcie na stronach internetowych Prawa i Sprawiedliwości. Trudno więc ocenić, jaki jest stan prac nad tym projektem.

Niewątpliwie w aktualnym stanie prawnym istnieje wiele luk, które wymagają przyjęcia nowych regulacji. Część z nich z całą pewnością mogłyby wypełnić przepisy projektu zmian Kodeksu Karnego oraz Kodeksu Karnego wykonawczego (druk nr 2693), dotyczącego postępowania wobec sprawców przestępstw o podłożu seksualnym, gdyby oczywiście weszły w życie. Niemniej nadal pozostaje wiele obszarów, które wymagają przyjęcia nowych rozwiązań.

The article presents polish governmental and parliamentary initiatives related to the prevention of child sexual abuse and procedures towards perpetrators of sexual crimes.

Materiały źródłowe

Biuletyn Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka 2003, nr 92, s. 3.

Biuletyn Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka 2003, nr 115.

Biuletyn Komisji Sprawiedliwości i Praw 2004, nr 126.

Stenogram z 76. posiedzenia Sejmu, pierwszy dzień (25.05.2004 r.).

Informacje o procesie legislacyjnym zawarte na stronie www.sejm.gov.pl

Informacja na temat ścigania i praktyki orzeczniczej w sprawach przeciwko pedofilom, materiały Ministerstwa Sprawiedliwości przedłożone Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Warszawa, 21 lipca 2003 r.

Informacja dotycząca praktyki organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach o pedofilię, materiały Ministerstwa Sprawiedliwości przedłożone Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka.

Informacja dotycząca „nieprawidłowości orzecznictwa psychiatrycznego oraz nieuprawnionego, przedwczesnego powoływania biegłych psychiatrów, materiały Ministerstwa Sprawiedliwości przedłożone Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Warszawa, 15 marca 2004 r.

Stanowisko Rady Ministrów do Dezyderatu Nr 1 Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka w sprawie przeciwdziałania pedofilii, Warszawa, 24 listopada 2003 r.

⁶ Wypowiedź posła Z. Ziobro, Stenogram 76. posiedzenia Sejmu z 25 maja 2004 r.